

EXAMEN

Ofte kort ondersoek ende onderwijsinghe
van de konste der

CHIRVRGIE,

Begrijpende den oorspronck, naem, beginselen, ende
werckinge der selve konste, seer goet ende noot-sa-
kelijck voor de jonghe leerende Chirurgijs,
hebbe die in Vraghen en Antwoorden ghe-
stelt om dies te beter te verstaen.

Vraghe.

Wt is Chirurgie ende van
waer heeft zy dese name?

Antw. Chirurgie komt
van twee griekische woor-
den/te weten: Chir, dat is
te segghen een handt ende
ergon, dat is een werck-

kinghe/ soo dat Chirurgia is te segghen een handt-
werckinghe / van welck woorde komt Chirurgijs,
dat is handt-wercker.

Vrag. In wat materie/oft stoffe werckt hy?

Antw. In de edelste bande gheheele werelt/ dat is
in menschens lichaems.

Vrag. Wat is de Chirurgie?

Antw. Het is een konste/en habillhejdt om te ghe-
nesen / ghenoeint in het Griekis Therapeutica, her-
kregghen door wetenschap ende ghebruyck / de welke
ghenerst de bulten / ende boben natuerlijcke gheswel-
len / de wonden ende sweeren / de moesselingen / ende
breken der beenderen / de dislocacien ende onteemin-
ghe van de selve beenen. Want in dese vier gheslachten
ende niet meer / is ghelegen de konste der Chir-
urgie.

W 2

Vrag

4 Examen der Chirurgie.

Vrag. En zijnder geen ander definitien meer van de Chirurgie :

Antw. Ja het / ende ick sal u noch dry andere aenwijzen. I. Chirurgia is een konste die de maniere ende hoedanigheyt van opereren ofte wercken leert/ principelijck met agglucineren, consolideren, insnijdinghe/ ende diergelijke andere dinghen die men met de hant doet / Den mensch / alsoo beel het moghelijcks is / ghesont-makende. II. Chirurgie is een wech- nettinghe van't gene dat bzeem ende teghen nature is / ende dat met afschepdingen ende compositien die dooz seltre redenen ende middelen gheschieden/ daer en boven cureert sy de wonden ende sweren / die het menschelijck lichaem moghen toe-komen. III. Chi- rurgie is een konste die gebonden is/om de gebreken des menschelijcken lichaems / dooz de hulpe des handts te verdyjben/ende te cureren/ ofte oock alsoo/ is een konste die dooz des hants hulpe ende werckin- ghe/ de gebreken des menschelijcken lichaems ver- dyjft.

Vrag. Hoe beel deelen der medecyne zijnder :

Antw. Drije.

Vrag. Welcke sijn die :

Antw. De eerste noemen de Grieken Phisolo- gia, de welke uytleyt de naturelijcke saken van den mensch / ende de saken die aengaen de onderhouden- ghe der nature des selfs: De tweede wordt genoemt Pathologia, dat is te segghen / de welke handelt de gheslachten der siekten / ende de oorsaken der selbes: De derde wordt genoemt Simiologia, de welke dooz secker teekenen die kenbaer maect: De vierde wordt genoemt Prognoslica, de welke voozseght de upkomsten der siekten / ende het geene men mach hoopen en bzeesen: De vijfde ende leste wordt ghe- noemt Therapeutica, dat is te segghen/ de ghenesen- de / de welke leert de middelen om de siekten te be- letten/

Examen der Chirurgie.

setten/ ende wat men moet doen om die te ghesesen.
In alle dese deelen moet men den Chirurgijn offe-
nen / ende de selbe booz doogen hebben inde ghesesin-
ghe van elke steekte.

Vrag. Hoe veel deelen zijnder van de Therapeutica?

Antw. Dyr: de Pharmacie die van de medicijnent handelt; Chirurgie/ van de operatien ofte werckin-
ghe der handen: Diete., vande goede regheringhe
des levens.

Vrag. De Pharmacie daer latende/ seght mi/ wat is
het eynde ende boornemen der Chirurgie?

Antw. De geneesbare ghebreken des menschelij-
ken lichaems/ door des handts hulpe te berdyben/
hoe wel dat sy niet altijt tot haer vermeten en komt.

Vrag. Wat maniere is 't dat men behoorde te
houden in de Chirurgie te leeren?

Antw. Is te komen van de algemeyne tot de by-
sondere / van de bekende tot de dupstere / ende die
niet soo bekeent en zijn / het welck men in alle kan-
sten moet orderhouden; maer laet ons nu boozde
gaen / ende spreekken van 't ghene / 't welck tot vol-
breyghen der selbe is dienende / ende booz al van de
operatien.

Vrag. Welcke zijn de operatien / die den Chirur-
gijn behoorde te wercke te stellen / om tot sijn uyter-
ste meyninghe te gheraken?

Antw. Dese zijn dyr: Ten eersten deplen ofte
afschepden't gene dat aen ren is/ het welck ghedaent
woozt door incisien, dat is insnijdinghen ofte uytstij-
dinghen / met laten ende scarificeren: Ten tweeden/
het ghene datter van een is / t'samen voegghen / de
wonden conglutineren, ofte consolideren, 't ghene
datter ghelaxeret is / in sijn plaetse stellen/ ende het
ghene dat ghebroken is ghesesen: Ten derden heb-
ghene overtolligh is/ wech nemen/ de onnatuerelijc-

Examen der Chirurgie.

De gheswellen woeren / uproepen der gangen / carcinoma, knoopen / scrophulen, myrmiciden ende andere dierghelijcke t'samen met den wortel uproepen.

Vrag. Op wat maniere moet den Chirurgijn dese handt-operatien doen;

Antw. Hy moet dat doen haestelijck / sekerlijck / sonder weedom / en sonder eenich bedrog / maer dat hy hem niet en vermete te ghenesen / ongheneselijcke siekten / als is de verborghen ghe-erulcereerde ende verouderde krancker. &c.

Vrag. Wat moet den Chirurgijn doen om sekerlijck te ghenesen;

Antw. Hy moet d'v dinghen gade staen; Ten eersten / dat hy ten eynde brenghe / het gene hy begonnen heeft: Ten tweeden / dat hy den patient niet en beschadicht / soo hy tot sijn vermeten niet en kan komen: Ten derden dat hy sijn beste doet dat het ghebreck niet lichtelijck weder en komt.

Vrag. Wy hebben boven vande Therapeutica ghesproken / maer hoe moet de selve in't werck ghebracht worden?

Antw. Dooz methode.

Vrag. Wat is methode te segghen?

Antw. Methode is als een leydinge / ende een seker wech / om te komen tot eenige intentie: ende om de waerheydt te segghen (ghelijck Galenus seght) het is al het gene contrarie is aen de erbarenheyt / ofte methode is een maniere welcke onderhoudt de wetten der medecijne / daerom worden oock die dese wetten volghen / Doctores methodici genoemt.

Vrag. Is'er meer dan een methode / ofte heeft sy herschepden specien / ende welke zijn die?

Antw. Ja't sommighe sijn eygen om te handelen de wetenschappen / ende sijn gedeelt in d'vyn: De eerste ghenoemt Synthetica: De tweede Analitica: De derde genoemt Horistica: van welke methoden Galenus

Examen der Chirurgië.

Galenus ten boeckrken ghemaect heeft. De ander specien der methode komen alle saecken der werelde toe: als methode om een huys te bouwen/ methode om een schip te timmeren / methode om oorlogh te voeren.

Vrag. Welcke is de Therapeutique methode/ ende de sekeren middel om te ghenesen;

Antw. De ghene die vergheselschapt ende leydt dooz Indicatie.

Vrag. Wat is te segghen Indicatie/ ende wat is het?

Antw. De Medicijns ghebruycken dit woort/ het welck eyghen aen haer is/ ende buyten het gebruyck van het ghemeyn volck. Want alle diverse staeten en ambachten hebben een maniere van spreken/ die niet eyghen en is aen de andere / als zijn Jaghers/ Walckenaers / Schippers / Philosophen / &c. die hare saken uytlegghen met woorden/ die den gemeynen man niet en verstaet: eyghentlick dan de uytlegginge des woorts Indicatie is een bewijssinghe van het ghene men behoort te doen/ ende woort genomen uyt de nature der dinghen/ waer af het eynde de intentie gheheeren wordt.

Vrag. Op wat maniere leyt de methode van ghenesen dooz Indicatie;

Antw. Op twee manieren/ te weten / dooz de middel van die te binden / ende dooz de middel van hem daer mede te behelpen.

Vrag. Wat is de middel om te binden / ende die dooz ooghen te stellen;

Antw. De wetenschap ende vernustheyt van wel te scheidten / ende te deelen.

Vrag. Volghende dan dese konste van te scheidten / met hoe veel specien van Indicatie / ofte bewijssinghen / behelpt hem den medecijn / om te binden de middelen om te ghenesen?

Examen der Chirurgie.

Antw. Men kan die deelen ende afscheyden in twee manieren: maer de gemeenste is van d'v specien / deulende daer naer elck van de selbe in veel bysondere: De eerste is van de naturele saecken: De tweede van de onnaturele saecken / dat is te segghen / buyten het naturele wesen van den mensch: De derde / is van de saken teghen de nature / al hoe wel Galenus van de twee eerste een maect.

Vrag. Wat bewijfen ende leeren ons de naturele saken?

Antw. Dat sy moeten betwaert worden dooz haers ghelijcke: ende de Indicatie wordt ghenoecht conserbatijf / al hoe wel sy oock dient tot de cure.

Vrag. Tot wat eynde ende intentie worden ghebrocht / de Indicatie van de onnaturelijke saecken / dat is te segghen / die anders naturelijk zijn / maer buyten de substantie van den mensch!

Antw. Sy worden bykans ghebrocht tot de Indicatie van de naturelijke des selfs / ende sy boozegghen ons bykans het selbe eynde.

Vrag. Wat wordt ons boozeght ende te kennen gegheben / dooz de saken teghen de nature?

Antw. Dat sy moeten geweert ofte belet worden / dooz het ghene haer contrarie is. Ende sulcke Indicatieen zijn van twee gheslachten. Want soo sy genomen worden van de upwendige oorzaken ende primitiben niet by blijvende / om dat de selbe ons vermanen van ons te bewaren / worden van Galenus ghenaeint preferbatijben. Al hoe wel den selben Doctoor haer niet en derft eygentlijk noetmen Indicatieen. Maer soo sy genomen worden van het wesen des sieckte / ofte van de inwendige oorzaken / soo bande boozgaende / als die daer mede geboeght zijn / werden waerachtelijck ende eygentlijk ghenoecht / curatijben.

Vrag.

Examen der Chirurgie.

Vrag. Hoe veele ende welcke zijn de specken doe Indicacien / ghenomen van de naturele saecken / die ghy noemt conserbatijven ?

Antw. Sy zijn beelderhande. Sommige sien aen de sterckte ende kracht vanden persoon om de welcke te bewaren / laet men dickmaels de principale care. De ander sien aen het temperament / ende natureljcke complexie des lichaems / vande welcke de selbe hare namen nemen / bemerckende oft het lichaem is heet oft koudt / droogh ofte sumpetick vochtigh : ofte wel oft het koudt en vochtigh is t' samen / ofte heet en drooghe / ofte koudt en vochtigh / ofte koudt en drooghe: boven dien / oft het is colerick / oft melancolijcke / flegmatijcke / ofte sanguin. Sommighe eygenen dat aen des selfs gesteltenisse bemerckende oft het is delicaet / teer / van kleyn lichaem / ofte robust / gebleescht / ende ront. Sommighe zijn eygen aen de nature ende complexie van de partje daer het quaet is : van welcke partje men verscheyden adujsen ende Indicacien treckt: als van hare substantie / oft sy similaire is / ofte organick (dese woorden zijn eygen aen de kunst der medecijne.) Van de similaire men siet oft sy warme is / koudt / drooghe / ofte vochtigh : ende oft sy is sacht als het vleesch / hart als een been / ofte middelmatigh als de zenuwen. Organick is t' dat sy principael is / ende edel / ofte dienende / ende min-edel / ofte t' eenemael on-edel. Van gelijckelike woeter Indicatie genomen van sijn ghesteltenisse / ofte om beter te segghen / als Aristoteles, van sijn kracht / ofte natureljcke swaerheyt : als is van een scherp gheboelen ende delicaet / ofte ploimp en bot. Item van sijn wesen ende compositie / te weten / van sijn forme / figure / grootheyt / getal der partijen / &c. Want van al dese saken / moet men Indicacien nemen in de cure van de sieckte / de gene die komt in de selbe partje / om haer te bewaren in haer natureel / van

van het selve weerende / het welck niet natureel en is.

Vrag. Hoe veel zijnder / ende welke zijn de Indicacien bande saecken / die niet natureel en zijn / ende die buypen de substantie der persoone zijn?

Antw. Sp zijn insghelijcks van dibernsche specien: want sommige zijn genoemt van de jaren / het welke een sake is seer naercomende aen de naturele: andere boeren te name van de saecken die t'eevemael upt de nature des menschen zijn / te weten / de locht / soo bande geboozte / als van het landt / daer den persoon woont: van ghelijcken van't sepsoen des jaers / aenmerckende sijn ghetempertheit: oock bande opvoedinge / ende ghewoonte. Van welke saecken / als ofse natureel waren / dat is te segghen / van de naturele substantie van het lichaem banden persoon / d'intentie ende het eynde is die te conserveren / ende niet aen den persoon gheben / aen hem contrarie.

Vrag. Dolght dan daer niet upt dat de boozsepde Indicacien van de boozsepde saecken / soo naturele / als hysans naturele / ende die / die buypen de nature ende wesen des mensche zijn tot gheen ander eynde en strecken / dan haer te conserveren door haers gelijcke?

Antw. Dit en bolght niet / want sy worden oock geconsidereert ende genoumen tot intentie / om te werten ende te aduiseren / oft men mach gebruycken de selve medicamenten / ende de selve middelen om te genesen de selve sieckte in de dibernsheit ende onderschepte van de boozsepde saken. Widus dan sijn sy oock genoemt curatiben; want sy doen ons verstaen en van malckanderen verscheyden / de verscheydenheit van de cure in de selve geslachte der sieckte / in verscheyden opsichten / ende naer het vershil der complexie des lichaems / bande deelen des lichaems van de jaren / ende gewoonte / van den tijt des jaers / ende

ende ander boozepde saecke / van de welke sy zijn
 Indicationen ende teckenenen. Want om de waerheydt
 te seggen / daer sijn sommighe partjen / en sommighe
 personen / sommighe lochten / ende sommighe seuse-
 nen / ofte ghesleitenissen des tijds / in de welke
 de selve sieckte niet en kan ghenesen worden / ende
 andersints konnen sy genesen. Ick gheloove dit seer
 wel / want ick hebbe dickmael ghehoort / dat de ulce-
 ratien van de longhe / ofte van de zenuachtige partje
 van 't draghaghma / ofte in de blase niet en kon-
 nen ghenesen / nochte de gheulcererde kanker van
 het polypus in de neuse / ten regarde van de partje /
 nochte datter geen remedie en is van de verouderde
 Neapolitaensche sieckte / in een melancolijck mensch
 ten opsicht van sijn complexie ; ende de Indicatie
 van het landt ofte rijcke is soo groot / datter veele
 segghen / dat een wonde ontfangen in 't hooft in den
 tijt van de Sirene te kroonen ofte te Napels seer qua-
 lijck kan ghenesen : ende veele sieckten genesender in
 de jonckheyt / die in de ouderdom niet en konnen ge-
 nesen : aldus de frenesie die boven de veertigh jaren
 komt / en ghenest niet : aldus de langhe sieckten in
 den ouderdom / pijn der lendenen / ende van de blaese /
 den hoest / korten aessen / behouden de oude lieden
 tot in 't graf.

Vrag. Maer die gheneselijck sijn / nochtans niet
 door de selve middelen / soude ick geerne gelcert sijn
 door eenighe exempel / neemt : daer is een man
 van koude / drooghe ende melancolijcke complexie /
 uptgemergelt met een kleyn lichaem / &c: de welke
 heeft een derdendaeghsche kortse in de winter / ofte
 eenige andere sieckte / ende van d'ander kant een an-
 der man van ander jaren ende complexie / &c. Die de
 selve sieckte heeft / in 't lichaem / ofte een deel / maer
 op een anderen tijt / kan sy ghenesen worden niet de
 selve middelen / ghelijck den anderen ?

Antw.

Antw. Neen hy/ want daer is groot verskil in alle de Indicacien / soo bande naturelijcke als niet naturelijcke saken

Vrag. Daer laet ons soo veel differentien niet maken t'samen / laet ons maer een nemen in eick exempel / ende laet ons 't gebal aldus stellen/ dar alle de andere saken malkanderen gelijk zijn/ en over een komen. Daer is een man/ ende een vrouwe die een gelijke uibersele sieckte hebben/ als is de krotse / ofte een ander bysondere / sal de een ghesenen worden ghelijck de ander?

Antw. Neen: dooz dien dat sy zijn van een ander temperament/ter oorsake van het gheslachte.

Vrag. In een sacht / delicaet/ ende magher lichaem/ Et: is de sieckte geneselijck dooz de selbe middelen / als in een hart/ robust/ ende ghebleescht lichaem?

Antw. Neen't / want alsoo veel differentien van hebbelijckhejde des lichaems / soo veel medecijnen zijn der.

Vrag. Een krotse wesende bande selve specie / ofte een ulceratie / ofte een ander sieckte/ wordt die genesen in een flegmatijck / ghelijck in een die colozijck is/ in een droogh lichaem / gelijk in een lichaem van een temperament dat vochtigh is.

Antw. 't En is niet moghelijck. Want dese is de Indicatie / genomen van de complexe banden persoon / daerom om dat sy zijn van verscheyden complexien des lichaems / soo zijnder soo veel verscheyden remedien.

Vrag. Laet ons spreken van de differentie der partijen. Twee menschen worden bevonden te wesen van de selve complexe / ende in de reste malkanderen gelijcken/ hebbende de selve sieckte in verscheyden partijen : kan die genesen worden in de een ghelijck in de ander?

Antw.

Antw. Ghy mooght dat wel peysen/ neen / al ware de selve oock maer in een mensch. Want soo veel partijen / soo veel eyghen remedien zjnder vooz de selve / ende om dat die saecken zjn bemerkens weert / soo in de partije Similare / als Organichel soo zjnder soo veele Indicacien van de selve / ende vervolghens soo veel remedie tot de selve diensende. Want de ulceratie van de oogen en wordt niet genesen / ghelijck die bande oogen / en aldus van de reste.

Vrag. Wat sullen wy segghen van de Indicatie des sepsuens; daer wordt een de selve sieckte ghebonden inde selve partijen / ofte inde selve complexie der personen/maer in divers sepsuen/ ende op een ander tijdt/sal die genesen worden op de selve maniere/ ende door de selve medicamenten?

Antw. 't En kan niet gheschieden. Want elck sepsuen ofte dispositie des tijds/ versoeckt sijn medicament verschepden van het ander. Men en gheeft in de honts-dagen sulcke medecijnen niet/als inde winter. De stercke medecijnen worden inden somer meer ghegheben van onder/ dan van hoben: de dendaeghsche kortse gheneest soo in den winter niet/ als in den somer.

Vrag. Men moet dan aldus segghen van de natuerrele locht / ofc van andere. Soo verre henn pemaendt sieck vint in een ander locht / dan van sijn vaderlandt / ofte van daer hy nu woonachtich is/ niet en sal kunnen ghenesen door de selve middelen/ nemende de Indicatie van het verschil der lochten.

Antw. Het is waer; want soo veel verschepden lochten/ soo veel verschepden middelen om te ghenesen.

Vrag. Wat sult ghy segghen bande ghene die van jaren verschillen / en hebben de selve sieckte? een ionck kindt van de selve stadt (necmt dat het gelijck is in alle saecken / soo natuerrele als niet natuerrele/

AEN

aen een man onder van jaren / al hoe wel al dese ge-
lijkenissen niet en komen wesen) nochtans by ma-
niere van exempel sal hebben diergelijke siechte / ja
ook in de selve partije des lichaems: sal sy moghen
ghecureert worden dooz de selve medicamenten/ den
een ghelijck den ander?

Antw. 't En is niet moghelijk / want daer zijn
van noode soo veel medicamenten / als'er Indica-
tien zijn/ en alle jaren heeft de sijne. Maer laet ons
de ander Indicatie daer laten/ dooz dien sy meer de
Doctoors raken / dan de Chirurgijns: daerom soo
ghy in ander saecken begheert onder-richt te wesen/
mooght dat vooz-houden:

Vrag. Doozwaer ghj seght wel / want dus doen
de / soude van een Chirurgijn een Doctoor maken,
Welcke ende hoe veel Instrumenten moet den Chi-
rurgijn hebben?

Antw. Daer zijn tweederlepe/ te weten/ medicie-
nale ende yfere.

Vrag. Welcke zijn de medicinale instrumenten?

Antw. Daer zijnder verscheyden, eerst een goede
maniere van leven/ ende een goet regiment in saken
die niet natuerlijk en zijn/ te weten/ Pharmaca, dat
is/ medecijnen in dranchen oft Bolus, Phlebotomia,
dat is / bloede-laten/ om plaesters/ salben/ poederen/
en dierghelijcke.

Vrag. Dan wat salben behoorde den Chirurgijn
boozien te zijn?

Antw. Daer zijnder hem noodtsakelijk altijt ten
hande/ Basilicum om te rijpen ende het pus te move-
ren: Apofolicum; om te detergeren ende purgeren:
Aureum, om te vullen ende te incurueren: Album
om te glutineren ende consolideren Dealthea, om
te sachten ende te versoeten.

Vrag. Welcke zijn de yfere instrumenten / waer
mede den Chirurgijn hem moet behelpen;

Antw.

Antw. Zijn dese scheerkens / scheer-messen / bliemen oft lancetten / dese dienen om te excideeren ende incidenten : Caucerien , om mede te branden / tanghskens / pincetten / kroune haeckskens : Instrument by de Grieken gheuoemt / Diocleum, Eraphiscum , om uyt te trecken : Esprouvetten, om t'ondersoecken : naelden / om te naepen.

Vrag. Welcke zijn de nootsaekelijckste / ende die by altydt ober hem moet draghen ?

Antw. Zijn dese / scheerkens / pincetten / scheermes / esprouvetten / lancetten oft bliemen / ende naelden.

Vrag. Welcke zijn de instrumenten die tot eenighe bysondere partijen ghebruyckt worden ?

Antw. Erst de Trepane tot het hooft , Falix ofte Speculum ani tot het fundament / Speculum oris, en Speculum matricis.

Vrag. Welcke zijn de natuerlijcke saecken / waer van ons lichaem ghemaect wordt ?

Antw. Daer zijn der seuen in 't ghetal : Ten eersten de vier elementen / te weten / het vier / de lucht / het water / de aerde : Ten tweeden de temperamenten / als heet / koudt / vochtigh / drooghe : Ten derden de humeuren / als bloedt / phlegma, cholera, ende melancholia. Ten vierden zijn de vier principale leden / te weten de hersenen / 't herte / leber ende de testies / die hunne krachten ende faculteyten hebben / van de principale afkomende / als de loose / magsen en de nieren / die inde principale dienende zijn / als de arterien / zenuwen / aderen / ende vasa spermaticz, die gheregheert worden van de faculteyten / die hun van de natuere iugheplant worden / als beenen / cartilagen / ende ligamenten. Ten vijftden / de krachten / ten seften / de werckinghen / ten seuensten / de animale, vitale ende naturale gheesten.

Vrag. Welcke zijn de dinghen / die niet natuerlijck zijn ?

Antw.

Antw. Zijn seste in 't ghetal / die het lichaem ghesont houden / als sy te recht gheapliceert sijn / maer niet wel gheapliceert / bederben het selve / als sijn. I. De locht die ons ombanght. II. Het eten en dinken / ofte den noode- dzuft. III. Het roeren ende rusten / soo wel des gheheelen lichaems / als van elcks deel bysonder. IV. Slapen / en waken. V. De Excrementen ende het gene dat men in houdt. VI. De beroerten des gheests.

Vrag. Wat heet ghy dinghen die teghen nature sijn ?

Antw. Dat sijn dinghen die des menschen nature contrarie sijn / die die vernielen ofte hinderen / ende daer van zijnder dyp : de sieckte / de oorsaecke der sieckte / ende de Symptomata.

Vrag. Hoe veelderley siekten zijnder ?

Antw. Dyp / te weten / onghetemperthejdt ofte quade complexie in de similaire partjen / quade compositie ofte constitutie in de instrumentale partjen : Solutio continui, in beyde de similaire ende instrumentale partjen.

Vrag. En hebben de Chirurgijns gheene andere oorzaken der siekten ?

Antw. Ja sy hebben dyp ghemeyne oorzaken / Ten eersten de pynitibe / die van buyten het lichaem toekomen : Ten tweeden / de boozgaende ofte antecedenten / die greeet sijn terfont de siekten te maken. Ten derden / de t'samen geboeghde ofte continentes / die alreede de sieckte berweckt hebben.

Vrag. Wat sijn de Symptomata ?

Antw. Dat is het accident dat naer de sieckte volghet / ende worden in dyp ghedeelt. I. De ghehinderde / ofte ghequetste actie. II. De qualitejt die verandert is / als de groote hitte in Phlegmone. III. Onmatelijcke excretien ofte suppressien der excrementen.

Vrag.

Vrag: Hoe vele goede conditien moet een Chirurgijn hebben?

Antw. **Op. I.** Dat hy gheleert zy / ende sonderlinghe dat sijn konste aenkleest. **II.** Dat hy dooz veel experientien erbaren zy. **III.** Dat hy van goet de maniere zy.

Vrag. Waer in is dese gheleertheydt ghelegghen?

Antw. In de consideratie ende kennisse der natuurlijke / onnatuurlijke / en de dinghen die teghen nature zijn.

Vrag. Waer in is de practijcke des Chirurgijns ghelegghen;

Antw. In wel / haestelijck / gheschicktelijck ende behendigghelijck de manuale werckinghen te oeffenen / ende in raet te nemen vanden medecijn / in saken die de medecijnen / ende diete aengaen.

Vrag. Wat vooz natuurlijke dinghen moet hy weten?

Antw. De temperamenten der lichaemen / soo oock de substantien van elke partje / soo oock het temperament / conformatie / ende compositie / dooz dien de Indicatie van cureren hier worden uyt ghe-nomen.

Vrag. Waer in is de experientie des Chirurgijns ghelegghen:

Antw. In dinghen die dooz sekerre redenen gebonden / ende dooz veel ende dickmaels gebruikken / be-veught sijn: soo hy die niet en heeft / mach vooz een quacksalver gherekent worden / ten zy dat sijne wederbarentheydt met ds redenen accordeert.

Vrag. Wat is een Chirurgijn van noode / om behendig ende promptelijck te opereren;

Antw. Hy moet hebben een goet ende klaer ghesicht / een kloecke / ghestadighe / ende niet bevende handt / de sincke handt soo behendig als de rechte.

Vrag. Wat manieren ende conditien betamen een Chirurgijn :

Antw. Hy moet stoude ende onbersaeght zyn in noodelijcke saecken / ende die sonder sorghe zyn : In twiiffelachtige ende periculeuse saken / niet al te haestigh / goedertieren ende ghesprecksaem by de patienten / van goeden aerdt / ende niet yhemelijck tegen de gherte / die van sijn conditie zyn : wijs ende voorzichtig in sijn prognostijcken : dat hy kuyschelijck en matelijck leve / acu den armen / berisfertigh : Ten laetsten niet gheltgierigh / niet te veel voor sijn loon eyschende.

Vrag. Nu aengaende de gheswillen / wat differentie is onder de selve?

Antw. De gheswillen die haer teghen den eysch der nature hebben : zyn sesse in't ghetal. I. Phlegmone, komende uyt inbloedinghe des bloets de ander humeuren ofte bochtighent te boven gaende / gelijck de wy naerbolghende. II. Erysipelas, komende uyt de defluxie van Cholera. III. Oedema, komende uyt de defluxie van het subtyl phlegma ; Scirrus, komende uyt grof ende sijnwachtigh bloedt. V. Infiltratie, ofte wintachtigh gheswil / komende van wintachtighe vaporen, in eenighe partije vergaderd. VI. Abscessus, by de Grieken genaemt / Apolloma,

Vrag. Hoe veelderhande is Phlegmone;

Antw. Is tweederhande I. Dyt supber bloet gegenerect / ende is ghemeynelijck de oprechte Phlegmone ghenaeint. II. Dyt bloet ghegenerect / t welck niet ander humeuren ghemengelt / genoemt by de hedendaeghsche Chirurgijns Phlegmoac illigitimus, dat is / een oprecht Phlegmone.

Vrag. Zijnder noch andere gheswillen / die ghegenerect worden / uyt bloet dat niet andere humeuren ghemengelt is :

Antw. Jaet / Want daer sijn dwyderhande Phleg-

Phlegmone, te weten/ Erylipelatus, Oedematus, Scurheus. Doozts zijnder noch veel andere gestoelten ende siekten/ die van de nature van Phlegmone zijn / als Furunculi, Celsi Bubo, Erylipelas Phlegmonodes: Tuberculum, Antrax, Uvula, Sive columella, Tonsille, ende noch veel meer andere / waer onder Gangrena oock begrepen is / wesende een mortificatie der partpen / wesende nochtans noch niet volbracht / ofte volkomen; Syderatio, is een volkomen corruptie, ende mortificatie der partpen.

Vrag. Is'er meer dan een Erylipelas?

Antw. Tweederhande/ gheghenereert upt Cholera, te weten / het oprecht / ende bastaert: het oprecht is een passie alleen in de hupde sonder exulceratie, dat niet oprecht en is / occupeert niet alleen de hupde / maer oock het vleesch / het welck daer onder is.

Vrag. Is'er maer een specie van bastaert Erylipelas?

Antw. Daer zijnder twee: Het eerste wordt gheghenereert upt een grobe / ende scherpe Cholera, al hoe wel dat het pure Cholera is / ende wordt ghe-naemt Erylipelas, niet exulceratie: Het tweede wort upt Cholera gheghenereert / het welck niet ander humeuren vermengelt is / de welcke Cholera nochtans d'ander humeuren te boven gaet / ende is ghe-naemt Erylipelas Phlegmonode, ofte Oedematodes, ofte Scirrhus.

Vrag. Is Herpes oock niet een soorte van Erylipelas?

Antw. Ja het / ende by Galenus is het tweederhande / te weten / Herpes etende / knagghende / ende consumerende / het welck gheghenereert wordt upt pure scharp-bijtende Cholera, die de gantsche hupde exulcereert, tot aen het vleesch / daer het onder leydt / ende is ghelijck den Erylipelas die geulcereert is, dertander Herpes, heet Herpes miliaris & pustulosus.

dat is / dat het de wille graenkens gelyck is / ende is
niet subtyle / niet soo scherp blytende / noch niet soo
heete Cholera ghegheneert.

Vrag. Wat is Oedema?

Antw. Oedema wordt ghehouden hoop Symptoma,
en somwijlen als een siechte: als Symptoma is een
holachtigh gestwel / ende sonder weedom / komende
upt de pituite, ofte windachtigheyt / welck ghestwel /
naer so ghelijcke siechten volghet / als is Pthisia, Ca-
chexia, ende Hidropisia.

Vrag. Wat is Oedema, als siechte?

Antw. Wort upt tweederhande dinghen ghegene-
reert: Een eersten upt de pituita, ende is een slap
holachtigh ghestwil / sonder weedom / boort gebrocht
upt de inbloedinghe van subtyle pituita, ende wordt
oprecht Oedema ghenaemt: Een tweeden ghegene-
reert upt pituita, die niet andere humeuren ghemeng-
gelt is / in sulcker boege nochtans / dat de selve pitui-
te, de andere humeuren te boven gaet / ende wordt
van de hedensdaeghsche Chirurgijns ghenaemt /
balsch Oedema, ende Oedema illegitimum, ende dese
is dryderhande / te weten / Oedema Phlegmoneux,
Erysipilateux, ende Scirrus: Hydrocele, dat is /
Herina aquosa, Ascites, dat is de waerachtighe wa-
tersucht / Leucophlegmatia, dat is / Anasarea en Hy-
polarca, worden nock tot het Oedema gherefereert.

Vrag. Wat is Scirrus?

Antw. Het is een hart ghestwel / sonder weedom /
ende is tweederlep / de oprechte / ende niet oprechte:
de oprechte is sonder gheboelen / ende niet geneselijck /
van den eersten af groepende / allenckskens grooter
ende grooter wordende: de niet oprechte / en is niet
gheheelijck sonder gheboelen / al hoe wel datter seer
wepnigh geboelens in is / dese wordt upt een ander
gestwil gegeneert / en soq men gemeenelijck seght /
ex comidentia.

Vrag.

Vrag. Uyt wat oorzaecken worden de Scirrhen ghegenerereert?

Antw. De Scirrhen die van den eersten af / van selfs groepen / ende allenckshens meerder en meerder worden / komen ten eersten uyt grobe ende lijmachtige pituite, naer dat de subtile substantie uytgetrocken is: Ten tweeden uyt melancolijcke humeuren.

Vrag. De Scirrhen die melancolijcke humeuren / ofte uyt naturelijcke melancolie ghegenerereert worden / komen die uyt melancolie alleen?

Antw. Als sy uyt melancolie alleen spruyten / dan worden sy van de moderne Chirurgijns / de oprechte ende waerachtighe Scirrhen ghenoemt; maer als sy uyt melancolijcke humeuren / met andere onder een gemengelt worden / soo dat sy nochtans de ander humeuren te boven gaet / worden als dan onwaerachtige ende niet oprechte Scirrhen ghenoemt.

Vrag. De Scirrhen, die ghegenerereert worden uyt melancolijcke humeuren / die niet ander ghemengelt zijn / hoe beelderley zijn sy?

Antw. Dwyderley / te weten / Scirrus Phlegmonous, Scirrus Oedemateus, Scirrus Erylipelateus, dese worden ghegenerereert uyt het qualijck handelen van andere humeuren / te weten / door het seer verkouwen der Phlegmonen, der Erylipelen, ende der Oedematen.

Vrag. Zijnder noch ander gheswillen / die gherekent moghen worden onder de melancolijcke Scirrheuse gheswillen?

Antw. Ja t' als is cancer, by de Grieken carcinoma ghegenerereert / uyt melancolijcke humeuten / die niet verbrandt en zijn: Phagedene met gheswilt / soo wanneer dat het tot het blesch komt / dat onder den huyt leydt / het selve uytknaghende / waer in dat het den herpes onghelijck is: Ulcerachironia en telephiaz.

phia, het welcke quade ulceraen zijn niet geswet: als
 oock plora ende lepra, die alleene passien des huydes
 zijn. Soo oock Elephantiasis, dat is / de oprechte
 Mazerie / die gheghenerert wordt upt melancolijck
 bloedt / alsoo dat hy lanckheyt van tijdt / de melanco-
 lijcke humeuren / het bloedt te boben gaen. Daer zijn
 noech meer ander accidenten den Scurrus ghelijck so:
 inigh / maer sullen die laten.

Vrag. Wat seght ghy van de Inflationen?

Antw. Ick en salder maer dyp stellen / want de
 andere en zijn niet eygentlijck: te weten / Tympa-
 nias, ofte Tympanites, dat is / drooghe watersucht /
 ofte water wint-sucht / ofte trommelsucht: Priapis-
 mus, ende Satyrismus.

Vrag. Hoo? het laetste / wat sijn Abscessen, ende
 hoe gheschieden die;

Antw. Gheschieden wanneer de natuer de fluxie
 te boben gaet / ofte soo wanneer dat hy bande fluxie
 veruonnen wort / ende dese sijn geheelijck tegen na-
 ture / de materie der Abscessen, die gantschelijck tegen
 nature sijn. De humeuren / de dichte partjen. Een
 meinbraneuse tunijcke ombat alle dese dinghen / te
 weten / de humeuren die in de Abscessen, dat sijn
 Apotematien, geheel teghen nature sijn / ghecompre-
 hendeert worden / sijn dese: Slijck / slijm / ofte mod-
 derachtighe substantie / olie / wijndrossen / urijne /
 honighachtighe ende snotachtighe humeuren. Noech
 soo heeft men wel dichte dinghen in de Abscessen ghe-
 bonden / als nagelen ghelijck aen de bingeren / stee-
 nen / hazz / beenen / scherben / klepne beestjen / ghe-
 lijck men in verrotte ofte geputriciceerde dinghen
 vindt.

Vrag. Hoe verlderhande ghemeyne manieren van
 Abscessen zijnder;

Antw. Daer zijnder dyp / welcker nature hy hun
 namen ghekent worden / Een cercken Atheroma, in
 De welc-

de welke een papachtige substantie gebonden wort.
 Ten tweeden/ Meliceris, inde welke een honighachtige materie leyt: Ten derden Steatoma, inde welke een substantie ghebonden wort / als oft het roet ofte suuer ware: hier mede eynden wy ons Examen.

Vrag. Een saecke soude ick gheerne nochtans vragen/ want wy en hebben daer van niet gesproken/ te weten/ vande gescheurtheyt/ hoe veelderley dat is/ ende hoe de eene uyt de ander onderkent wort.

Antw. Ick vindt seben beschryden soorten/ te weten: I. Epiplocele, wanneer het Omentum in't Scrotum, dat is in het sackken ghesoncken is. II. Enteroccele, soo wanneer het Intestinum nedersinckt / ghemeynelijck Hernia Intestinales ghenaemt. III. Entercepiploccele soo wanneer het Omentum ende Intestinum t' samen in den Scrotum neder-sincken. IV. Encoccele ghemeynelijck Hernia varicosa ghenaemt/ ende wort ghegenercirt soo wanneer de Hernia in de testiculen komt / de tunijcken nochtans heel blijvende. V. Bubonoccele, ofte Hernia in de Eeghenissen, ende gheschiet wanneer het peritoneum by de Eeghenissen ghescheurt / ofte ghequetst is. VI. Sarcoccele, dat is / Hernia carnosa, gheschiet soo wanneer dat'et vleesch der testiculen te groot wort. VII. Hydrocele, dat is/ Hernia Aquosa, water-ghescheurtheyt/ dese geschiedt als ergkens inde aderen/ in de sweert-gaten / in de lever/ ofte in ander partijen/ eenigh water vergadert / inde nederwaert sinckt/ soo dat het ten laetsten in 't Scrotum moet sincken / dan de lever is alijt de hoornaemste oorzaak. Hier mach ten aechsten bygevoeght worden / de grouwelijcke byzucke / Buris genaemt/ de welke komt uyt melancolijck bloet / welche hem niet alleene in het Scrotum begheeft / maer oock den selven ganschelijck besmet ende boven maten doet opswellen. Voor het laetste moet

moet hier by gheboeght worden/ de nabel-bzeucke/
het welcke is eene onbetamelijke uytghebuiltheydt/
ende uytghebrongentheit des nabels. Hier mede zyt
ghy/ soo ick hope ten volken voldaen.

Vrag. Ick ben tot nu toe voldaen/ maer eene sa-
ke dunckt my hier te onthoecken / te weten bande
Aderlaetinghe / welcke wel een bande boornaemste
werckinghe des Chirurgijns is / ommers meest
in't ghebruyck.

Anew. Ghy seght seer wel / daerom sal ick u oock
hier in voldoen / ende haere nurbaherheydt uyt-leg-
ghen/ wanneer die gheschieden moet/ ende waer/ op
wat tijdt des jaers/ ende in welcken ouderdom/ ende
wanneer het niet gheraedsaem is te laeten.

Vrag. In wat deel des lichaems moet dit ghe-
scheiden?

Anew. Somtijlen op de zijde daer de cranckheyt
is / als inde Pleuresie / somtijlen heel contrarie/
als in den Antrax / ende beten der slangen.

Vrag. Men toien kekomt het ader-laeten alderbest?

Anew. Men jonghe lieden/ dooz dien si veel bocht-
tigheyt hebben / ende dat 'sinozghens broegh tot
den neghen uren / ende de melancolijcke naer den ne-
ghen uren / maer een die een quaede maeghe heeft/
die quaelijck teirt / sal hem wachten van ader-laeten/
namentlijck inden erin.

Vrag. Zijnder eerighe tijden op de welcke het ader
laten niet goedt en is?

Anew. Iae't / te weten in het heetste banden So-
mer / want aldan is de bochtigheyt in 's menschens
lichaem verteert / ofte het lichaem dooz verspreydt/
ende het goedt bloet soude aldan alsoo wel uyt-lood-
pen / als het quaede: insghelijck in den winter/ als
het seer koude is / ende bziest / op den dagh bande
nieuwe maene en salmen oock niet ader-laeten dooz
dien aldan het menschens lichaem ydel is van bocht-
tigheyt:

tighepdt: want soo hy hem doet laeten/ wordt noch
pdeider / het welck seer schadelijck is aen een / die
niet ghewoon en is hy selven te doen laten/ ende oudt
is van jaren / en sal hem de ader niet laten ope-
nen/ want hy soude daer van verzwacken.

Vrag. In wat ouderdom mach den mensch hem
doen laten.

Antw. Hy moet ten minsten twaelf jaer oudt sijn/
ofte wat min / maer men moet op de krachten des
lichaems acht nemen. Maer in't ghenerael ghespro-
ken/ men mach altijd de ader laten/ als den noodt
sulckx vereyscht/ die geen wet en heeft.

Vrag. Wat nutbaerhepdt brenghet het ader-laeten
de menschen by?

Antw. Ader-laeten verlicht het gemoet / maect
goede ghebachten / maect subthijle sinnen/ gheeft
een goede stem / ende scherpt het ghesichte/ tempert
het ghehoor / maect een goede maeghe / ende een
ghesonde verduwinghe / drijft het quaet bloedt uit/
ende versterckt de nature / verduyft de quade vocht-
tighepdt/ verlanght het menschen's leben/ soo de sel-
ve niet goede oorden / ende naer de konste gheschiet:
want hy is een verlichtinghe (soo Galenus seght)
van alle bloedt-bompen/ ende vochtigheyt.

Vrag. Moet hem die ghelaten is, jebets van
wachten?

Antw. Gae hy / daerom sal hy hem dyp daghen
naer de latinghe van oberbloedighe spijse / ende
dranck wachten / als oock van stercken aerbepdt/
ende veel slaepen / booz al op den eersten dagh/ van
gheijcken van alle droefhepdt / angst / ende sorghe/
booz dien dese saken het bloedt stoozen/ ende veran-
deren dat in melancolie; maer namentlijck op den
laet-dagh en sal hy niet slaepen/ want dat onsterckt
het bloedt tot coytzen/ brenghet boozt swackhepdt des
herten / dypsternisse aen't ghesichte/ ende ten laet sien

de popelsic.

Vrag. Doet men in verscheyden sieckten verscheyden aderen openen?

Antw. Sonder twiffelen / een die te veel ofte rot bloet heeft / magh hem t'allen tijden doen laeten. Dooz de kortsen opent de mediane ofte hert ader in den Souer in den rechter aerm / in den winter in de sincker. Dooz de vierden-daeghsche kortsen opent de leber-ader inde sincker handt / tusschen den middel-bingher / ende den ooz-bingher. Dooz alle straffe kortsen opent het hert-ader / tot op den vierden dagh. Dooz de kortsen die merckelijck de menschen verteeren / laet de mediane. Dooz de water-sucht laet de leber-ader inden rechten aerm. Dooz de geel-sucht laet de hert-ader. Een die de leber te heet heeft / dat hy hem doet laeten de leber-ader in den rechten aerm. Die met de milte ghequollen is / dat hy hem doet laeten in de Salvatella vanden sincker-handt. Die pijn der nieren heeft ende inde blaese / dat hy hem doet laeten in de groote teen in beyde de voeten. Een die op-gheblaesen ende vol wine is / dat hy hem doet laten outrent beyde de groote teen in beyde de voeten.

Vrag. Can men upt het ghe-laeten bloedt kennet ende oordeelen de sieckten des lichaems?

Antw. Sonder twiffel; want soo het bloedt dick is / soo is de sieckte inde borst. Is het blaet / soolijdt de milte. Is het gheel soo lijdt de leber. Is het hart en swert / is den mensch in groote breefe ghe-werst. Is het root niet een swarten rinck / soo lijdt het hoest. Maer is het swart / root / hart / ende ghe-ronnen / hebt breefe vooz Apoplexie. Is het swart ende ferr waterachtigh / soo is de quartalle te breefen. Maer soo het water onder ende boven het bloedt licht / breeft dan de water-sucht. Soo het bloet root is niet een wagnigh water boven op / soo brenghet dat

ect

een breaught by / ende is een teekken van ghesont-
hepde.

Vrag. Maer aengheffen ick in het bzaeghen ben /
soude gheerne noch in een ander saecke onderwosen
sijn.

Antw. Bzaeght / hope u daer in oock te vol-
doen / behalven het uwe konste raecht.

Vraghe. Het en raecht soo seer onse konste
niet / maer het is om dat ick sien / dat niet
alleene Doctoorz / Apothekers / Chirurgijns /
maer oock Quack-salbers / ende Drouwen haer
daer mede moeten / te weten / in het besien ende
te oordeelen upt des menschengs urine alderlepe
siekten.

Antw. Ick weet wel dat hier in groote abap-
sen gheschieden / jae oock in veel vermaerde Doc-
toorz.

Vrag. Hier op ist dat ick bzaegh / oft men
upt de urine can sien / oft een mensch betoobert
is / ghelijck ick weet dat een secker Doctoorz /
ende Apotheker hier van by my glozierden te con-
nen oordeelen ?

Antw. Dit en can niet gheschieden : want hoe
salmen een gheestelijcke saecke / ghelijck de too-
berij / upt een lichaemelijcke konnen bespre-
ken.

Vrag. Can men natuerelijck upt de urine ooz-
deelen / oft de urine al liggheende is ghemaect /
ghelijck ick weet gheschiede te zijn in een Gaedts-
heer / die sijn urine al liggheende ghemaecte had-
de / ende men hem wisse dat te segghen ?

Antw. Natuerelijck en kan dat niet gheschie-
den / maer die moeste ander konstjens weten om
sulckx te oordeelen.

Vrag. Can men upt eenighe teekenen der uri-
ne den staet der siekten kennen ?

Antw. Dore

Antvv. Sonder twijfelen / maer men moet niet te seer op de teekenen staen / dooz dien de urine seer be-
dzieghelijck is.

Vrag. In welcke siekten bedzieghyt de urine al-
dermeest ?

Antvv. In quaede / benijnighe / ende pestilentielle
koozsen / ende in de peste / inde welcke de urine haer
heel goedt / ende ghesont vertoont.

Vrag. Welcke is de reden daer van ?

Antvv. De reden is / dat het venijn / ende quaedt
der sieckte niet en is ghelegghen in het bloedt / uyt het
welcke de nieren het Serum sanguinis, dat is het wep
des bloedts / uyt-suyghen / waer dooz de urine ghe-
vertwet wordt / maer het quaedt ende venijn is ghe-
legghen ontrent het herte / het welcke de urine gheene
teekenen in en druckt.

Vrag. Seght my eens eenighe teekenen uyt de
welcke men can oordeelen den goeden ende quaeden
staet des lichaems ?

Antvv. Ich salder u eenighe beschrijven / ghelijck
als Hippocrates ons die heeft achter - ghelaten. I.
Die troubel urine lossen gelijk de koeuen ende peer-
den / is een teeken dat sy pijn des hoofts hebben /
ofte haest sullen hebben. II. Welcker koozsen den
se bensten dagh eynden / die hebben den vierden dagh
in haer urine een roodt wolkcken. III. De witte ende
doorszijnende urinen zijn quaede / namentlijk van
de ghene die raesen. IV. Een die bloedt ende etter
pist / is een teeken dat de nieren / ofte blase ver-
stwert. V. De gheene die de urine dicke hebben / en-
de brockkens bleesch ende ghelijck haeyz daer in ghe-
sien worden / dit wordt van de nieren uytghewoopen.
VI. Als in een dicke urine ghelijck semelen ghesien
worden / is een teeken dat de blase de schorstheydt
heeft. VII. Een die van selfs bloedt pist / gheeft te
kennen dat in de nieren een adercken gheboosten is.

VIV. In

XIV. In wiens urine sandekens te gronde sitten / de
 blaese van die is met den steen ghequollen. IX. Een
 die bloedt ofte etter pist / ofte clonterkens / ende de
 druppel-pisse heeft / ende dat hem de pijn daelt naer
 het onderste van den buyck / is een teeken dat de
 sieckte is ontrent de blaese. X. Soo jemandt bloedt /
 etter / ofte lemen pist / ende de urine een kercke reuc-
 ke heeft / bediedt versterkinghe van de blaese. XI.
 De ghene die koozzen hebben ende in de urine ne-
 derstringhen zijn / ghelijck een dick meel ofte blom-
 me ; bediedt dat de sieckte langhen tijdt ghedueren
 sal. XII. Maer wiens grondt sop / ofte nederstit-
 ghe nu galachtigh is / t welcke eerst dunne was /
 beteekent een straffe sieckte. XIII. Welcker urine
 niet effen / ende onghelijck is / die hebben een straffe
 beroerte in het lichaem. XIV. Wiens urine bobbe-
 len boven op heeft / gheeft te kennen dat de sieckte in
 de niere is / ende dat de sieckte langhe ghedueren
 sal. XV. In welcker urine boven een bettighede
 swemt / ende gheduerelijck upt-comt / beteekent een
 straffe sieckte der niere. XVI. De alderbeste urine
 is / in de welke door den heelen hoop der sieckte een
 wit wolcken / dat is Apostas, licht / ende ghe-
 lijck-bozinnigh nederfit ; want dese saken beteekenen
 eene sekerhepdt / ende cozte sieckte. XVII. Soo ber-
 re daer eenighe van dese saecken ontbreken / soo dat
 de urine nu bloepende is / nu een wit ende lichte
 wolcken nederfit / dit ghelijck het een langher sieck-
 te beduydt / aldus beloofte het een minder gherustige
 hepdt. XVIII. Eene roodtachtighe urine / in de
 welke wat roodtachtighe / ende licht nederfit / al is
 het saecken dat dit een langhe sieckte / nochtans be-
 duydt sy / dat sy ghesonder sal wesen. XIX. Dit is
 een quade urine / als het ghene dat te gronde sit /
 ghelijck is aen een dick meel ; dese urine is noch ar-
 gher / soo daer lemen ende veilekens in sijn / de witte
 end

ende de dunne urine is oock misprijfelijk / al is het saecken dat sy een meerder perijckel te kennen gheeft / in de welke ghelijck als setnelen neder- siten. XX. De witte wolkkens die in de urine blijben hanghen sijn goet / maer de swerte sijn quaedt. XXI. Soo veel de roste urine belanght / die haer dunne verthoont / beteekent een racuwe sieckte. Soo verre de selve langhe soo blijft / daer is perijckel dat den kraecken sal sterben berooft zijnde van crachten / eer de sieckte sal vergaen. XXII. De alder- schaedelijckste urine is / de welke quaelijck rieckt / zijnde als met water ghemenghelt / dunne / swart / ende vet. XXIII. In Mans ende Vrouwen is de swerte urine alderquaedt / maer in de kinderen de dunne / ende als met water ghemenghelt XXIV. Soo de dunne ende racuwe urine aldus langhe ghedraegen word / soo de andere teekenen ghesondt sijn / ghemeynelijck placht onder den middel- schoot een apostemie boordt te komen. XXV. Als ghy in de urine eenighe bettigheyt als de Spinne-roppe ghewech siet op swemmen / mooght wel vreesen / want dit beteekent dat dien mensch door de upt- drooghende sieckte sal verteert worden. XXVI. Men moet den staet van de urine wel gaede slaen / oft de wolkkens onder / ofte boven swemmen : want die in 't onderste deel ghesien worden met de couleuren boven voorszepdt / sijn goet ende prijfelijk / maer die boven swemmen quaedt ende misprijfelijk. XXVII. Maer siet toe / dat ghy niet bedrogghen en wordt / soo de blaese op eenige maniere ontstelt zijnde / sulcke urine uptwatern / want sulcke urinen en moeten het gheheel lichaem niet toegegeschreven worden / maer alleenelijck aen de blaese.

Urine in 't beginsel der koftse is bleek ende dicke / ende oock soustijds dunne / alser verstoppeghet is /

maer

maer als de materie ghekoocht is/ verhoont haer rofsachtigh.

Deſe teekenen wel doozleſen hebbende ende wel verſtaende mooght dan upt de ſelbe oordeelen; maer weest althijt ghedachtigh dat de urine bedrieghe-lijck is.

Vrag. Kan men wel ſien of het urine is van een man / ofte vrontwe / ghelijck deſe urine beſienders weten te ſegghen.

Antw. Dat achterhaelen ſp ghemeynelijck dooz haere ſchackheyde / want het ghemeyn volck en is niet ghewoon inde derde perſoone te ſpreken/ ende daer ontbalt haer lichtelijcke/ dit woordcken / hy/ ofte zy.

Vrag. Maer ſal men deſe teekenen konnen bin- den/ als de urine vergoten is/ gheroert / ende van bukten gheboecht / ghelijck het ghemeynelijck ghe- ſchiedt;

Antw. Gheensints niet / want dooz het ommee- deren vergaen bykans alle de teekenen; dan men kan ſien of de urine ſeer vortich is/ bleek ende dun- ne.

Vrag. Dit is wonder / daer-en-tuſſchen het ghe- meyn volck wilt het al dooz ſulcke urine weten/ ende verſtaen.

Antw. Het is waer/ maer het ſchijnt dat het volck wilt bedrogghen ſijn / ende willen van Doctoorſ waerſegghers maecken.

Vrag. Daer ſtaet ghy den naghel op het hoof- : want worden van ſoumighen niet alleen dooz waer- ſegghers ghehouden/ maer boben dien/ dat ſp een ſamelieren duvel by ſijn hebben.

Antw. Daerom om dat ick u ſien tot deſe weten- ſchap ſeer grectigh / ſal u in't breecht alles openba- ren / ende om ſulck een naem te ontgaen/ de ſecre- ten ontdecken / hoe men met ſulck een volck moet gane

gane

handelen eerst voor al nochtans / de verscheyden
couleuren der urine ontdeckende.

Vande verscheyden couleuren der Urine, ende wat sy bedieden.

Gelijck de Urine veel ende verscheyden couleu-
ren heeft / soo oock bedieden de selve verschey-
den gheseltenissen des lichaems. De couleuren sijn
dese / witte Urine / Stroo-gheele urine / geele urine /
de welcke van alle de middelmate houdt / goudt-gee-
le urine / Saffraen geele / roode / roijn couleur
groene / blaetbae / loot couleur / ende swarte urine.
Hier van sijn twee oorsaecken / dat dit gheschiedt / de
hitte des inghetwants / ende des lichaems / ende der
vermenghelinghe van een vzeemde humeur.

Witte urine soo sy t'samen dunne / ende doorschijn-
nende is / ende waerachtich waterachtich ; ten sy
saecten dat sy van een dunne ende oberbloedighen
drancck voort-komt / ofte van eene seer groote ver-
stoppinghe der Nieren / ofte van het Meleenterium,
ofte vande Leber ofte van eene seer groote swack-
hepdt der koeckinghe / voortkomende upt de up-
erste coude vande Leber ende maeghe. Sy ver-
thoont haer oock seer dickmaels witachtich door
de vrandende coxtsen / als de galle in de Nersenen
wordt opghetrocken / ende dan bediedt sy een ra-
seruige. De witte ende bette urine soo sy oock t'sa-
men als een hoozn doorschijnende is / beteeckent
dat het snotachtich phlegma d'oberhandt heeft.
Soo vette de urine dunster is (dese is de melckach-
tighe) beteeckent de oberbloedichepdt van het vet/
ende slijmachtich phlegma / hoor soo vette sy lau-
ghe by blijft / beteeckent een coude ende siechte.

Hier naer volght de Stroo-gheele urine / die ee-
ne minz